

АНОМІЯ ТА ВИРОБНИЦТВО НОВОГО ПОРЯДКУ СОЦІАЛЬНОСТІ

У статті вивчаються соціально-психологічні аспекти, що супроводжують зміни українського суспільства, які відбуваються внаслідок докорінної трансформації політичної, ідеологічної, економічної систем. Мета статті полягає у тому, щоб виокремити соціально-психологічні конструкції, за допомогою яких відбувається виробництво порядку соціальності. Порядок соціальності автором визначено як сукупність практик систематичного виробництва різноманітних відносин владності/підвладності та їхніх символізацій у конкретному соціокультурному середовищі. Зазначається, що порядок соціальності об'єктивно виявляється в реальних практиках соціальних взаємодій, а суб'єктивно переживається як прийнятність для особи норм, цілей та ідеалів, відтворених цими практиками.

Аномія, відповідно до теорії Р. Мертона, тлумачиться як результат конфлікту офіційно задекларованих цілей і законних засобів їхнього досягнення, доступних більшості населення.

Показано, що період аномії для суспільства є періодом селективності, для якого характерна нормативна лабільність і пов'язана з нею деформація системи винагород і покарань і, відповідно, зростання кількості тінювих соціальних практик. Соціальними конструктами, що визначають високий статус особи, виступають успіх і престиж, які не можуть продукуватися відокремлено від системи винагород і покарань. Також показано, що в період аномії, який пов'язується зі загостренням соціальної конкуренції, і успішність, і престижність можуть досягатися різними шляхами: аномія є простором варіативності і щодо цілей, і

щодо засобів. Для особистості це позначається на необхідності формулювання власних критеріїв успішності та престижності, які надалі включають її в процес використання соціальних ліфтів.

Ключові слова: соціальна практика, порядок соціальності, високий статус, успішність, престижність, репутація.

Аномия и производство нового порядка социальности

В статье изучаются социально-психологические аспекты, споровожающие изменения украинского общества, происходящие вследствие коренной трансформации политической, идеологической, экономической систем. Цель статьи состоит в том, чтобы выделить социально-психологические конструкции, с помощью которых осуществляется производство порядка социальности. Порядок социальности автором определен как совокупность практик систематического производства разнообразных отношений власти / подчиненности и их соответствующих символизаций в конкретном социокультурном пространстве. Отмечается, что порядок социальности объективно проявляется в реальных практиках социальных взаимодействий, а субъективно переживается как приемлимость для личности норм, целей и идеалов, воспроизводимых этими практиками.

Аномия, согласно теории Р. Мертона, интерпретируется как результат конфликта официально декларируемых целей и допустимых средств их достижения, доступных большинству населения.

Показано, что период аномии для общества является периодом селективности, для которого характерна нормативная лабильность и связанная с ней деформация системы наград и наказаний, а также увеличение количества теневых социальных практик. Социальными конструктами, которые артикулируют высокий статус

личности, являются успех и престиж, которые, как показано, не могут производиться отдельно от системы наград и наказаний. Также указывается, что в период аномии, в течение которого обостряется социальная конкуренция, и успешность, и престижность могут достигаться разными путями: аномия является пространством вариативности и относительно целей, и относительно средств их достижения. Для личности это означает необходимость формулировки собственных критериев успешности и престижности, которые в дальнейшем включают ее в процесс использования социальных лифтов.

Ключевые слова: социальная практика, порядок социальности, высокий статус, успешность, престижность, репутация.

Anomy and constructing of a new order of sociality

The article is devoted to the study of the socio-psychological aspects of the changes in Ukrainian society that occur as a result of the radical transformation of political, ideological, and economic systems. The aim of the article is to highlight the socio-psychological constructs by which the production of the order of sociality is carried out. The order of sociality is defined by author as the complex of practices of the systematic production of various relations of power / subordination and their symbolizations in a specific sociocultural space. It is noted that the order of sociality is objectively manifested in the real practices of social relations, but is subjectively experienced as acceptability of norms, goals and ideals reproduced with these practices.

Anomie is interpreted as a result of the conflict between officially declared goals and the permissible means of achieving, which are accessible to the majority.

It is shown that anomie is a period of selectivity, which is characterized with normative lability and deformation of the system of rewards and punishments. It is success and prestige

that articulate the high status of the person. These social constructs can not be given separately from the system of rewards and punishments. However, it is pointed out that in the period of anomie, during which social competition worsens, both success and prestige can be achieved in different ways: anomie is a space of variability both goals and means. For the person, it means the need to formulate herown/hisown criteria of success and prestige, which include the person in the process of using social lifts.

Key words: social practice, social order, high status, success, prestige, reputation.

Постановка проблеми. Проблематика суспільних змін, що відбуваються внаслідок докорінної трансформації політичної, ідеологічної, економічної систем, є предметом зацікавленої уваги багатьох дослідників, що концентрують свої зусилля на вивченні особливостей соціальності як особливої реальності, яка виникає внаслідок комунікативної взаємодії та стає умовою відтворення суспільних відносин. Специфікою трансформаційних процесів ХХІ століття є їхній надзвичайний динамізм, внаслідок чого перетворення всіх суспільних сфер, технологізація та інформатизація, ускладнення соціальних зв'язків, перебудова основ ієрархічності суспільних відносин відбуваються набагато швидше, ніж спільнота (або окрема особистість) встигає адаптуватися до них, відповівши продукуванням нових практик, що закріплюють у буденності узгоджену систему цінностей і моделей поведінки.

Пострадянський простір виявився предметом окремої уваги, оскільки він є аномійним простором, що характеризується високою дисфункціональністю соціальних інститутів (адже вони не встигли зреагувати на докорінну політичну зміну й уведення іншої економічної системи) і зростанням соціальної напруженості, криміналізацією, високим рівнем безробіття, інфляцією й гіперінфляцією, соціальним розшаруванням і різким

падінням рівня життя [4]. Соціальним наслідком періоду аномії стала значна кількість людей, «виключених» з нормального функціонування суспільної системи.

Аналіз наукових досліджень. Специфіка вивчення аномії полягає в тому, що досліджуване коло явищ, через які вона маніфестує як складний синдром дефіцитарного функціонування суспільства, є історично мінливим і залежить від сформованих у цей момент у конкретному суспільстві соціальних норм. Але справа ще й у тому, що за століття, яке минуло з моменту введення у науковий обіг терміна «аномія», змінювалося тлумачення соціальних норм і надавалися різні інтерпретації щодо їхнього функціонування в суспільстві.

Із часів класичного структурного функціоналізму виникло багато інших підходів до вивчення аномії, серед яких можна виділити дослідження Р. Мертона, Р. Макайвера, Д. Рісмана, Л. Сроула, Г.С. Кара-Мурзи, С.А. Кравченка та інших. Загальний напрям теоретичних змін можна позначити як перехід від соціальної аномії до особистісної аномії. Проте для більшості теорій є спільним наголошення на конфлікті, який виникає між «епохою колишньою» та «епохою майбутньою», хоча причини виникнення конфлікту вбачаються в різних площинах.

На наш погляд, доречно звернутися до теорії аномії Р. Мертона, у центрі якої конфлікт між культурно артикульованими цілями та культурно схвалюваними засобами їхнього досягнення. Особливим ресурсом мертонівських інтерпретацій є «виведення» аномії за межі гострокризисних суспільних змін. Він стверджував, що в будь-якому суспільстві існують люди, які, перебуваючи в межах певного соціокультурного нормативного середовища, не можуть досягти наголошуваних у ньому цінностей законними практиками, що спричиняє появу відхильних методів досягнення цілей. У періоди суспільних трансформацій кількість таких осіб, як і кількість таких

практик, зростає, а тоді починає йтися про аномію як виразну – і проблемну – характеристику суспільства.

Р. Мертон виокремив п'ять адаптаційних моделей поведінки індивідів: залежно від того, як застосовуються або відкидаються цілі та засоби. Д. Мерфі й М. Робінсон однак, дійшли висновку, що індивіди можуть приймати й цілі, і засоби, проте в межах легальної діяльності порушувати законодавство з метою особистої вигоди [2]. Така модель поведінки отримала назву «максимізація» – одночасно приймаються норми моделей конформізму й інновацій (за термінологією Р. Мертона).

Крім того, ідеться про те, що аномію не варто однозначно кваліфікувати як негативний етап життя суспільства: незначний її рівень, забезпечуючи саму можливість мінливості суспільства, виявляється періодом пошуку нових – прогресивніших, ефективніших – практик досягнення ідеалізованих цілей і загалом організації суспільного життя.

Отже, можемо стверджувати, що внаслідок революцій, політичних переворотів або, з другого боку, наукового й технічного прогресу суспільство змінюється в такому ступені, що виникає дефіцит дієвих регулятивів і порушується злагодженість функціонування всіх його систем – від політичної й економічної до етичної та моральної. Соціально-психологічною реакцією на масштабні зміни, як зазначалося, постає аномія: і соціальна, коли інститути неспроможні ефективно функціонувати, й особистісна, коли особа втрачає відчуття самоефективності внаслідок розмивання критеріїв цієї ефективності.

У ширшому масштабі – поступово відбувається перехід до нового порядку соціальності. (Порядок соціальності ми визначаємо як сукупність практик систематичного виробництва різноманітних відносин владності/підвладності та їхніх символізацій у конкретному соціокультурному середовищі. При цьому порядок соціальності об'єктивно виявляється в реальних практиках

соціальних взаємодій, а суб'єктивно переживається як прийнятність для особи норм, цілей та ідеалів, відтворюваних цими практиками).

Мета статті полягає в тому, щоб виокремити соціально-психологічні конструкції, за допомогою яких відбувається виробництво іншого (нового) порядку соціальності.

Виклад основного матеріалу та результатів досліджень. На наш погляд, для пояснення тих соціально-психологічних особливостей конструювання соціальності, які ми спостерігаємо сьогодні, найефективнішим є теоретичний напрям, який започатковано Р. Мертоном: основою аномії є конфлікт між сукупністю суспільно наголошуваних цілей і схвалюваними засобами їхнього досягнення.

Г.С. Кара-Мурза, продовжуючи цю лінію аналізу, доволі докладно висвітлює процес виникнення аномії в Росії і, на наш погляд, значна кількість його висновків може бути екстрапольована на весь пострадянський простір загалом. Так, він зазначає, що аномію спровокували чотири великі чинники: «брехня еліти», «руйнування символів», «підрив культурних засад», «навмисне ображення громадян».

Зрозуміло, що аномія є сумарним ефектом взаємодії всіх чинників (і не лише щойно згаданих), проте з огляду на мету дослідження варто насамперед проаналізувати особливості тих змін, що марковані як «підрив культурних засад», а саме: ідеться про те, що пострадянське суспільство, у яке трансплантовано нові потреби (а тому й цінності), виявилось не готовим до їхнього сприймання. Штучно й блискавично трансплантовані, ці потреби (цілі-цінності) не мали адекватних, тобто таких, що не суперечать суспільним нормам, шляхів задоволення цих потреб [3]. Вироблені в межах іншої – ліберально-демократичної – ідеології, ці потреби постали як відверта

опозиція до наявного способу життя із його структурами й практиками буденності.

З другого боку, у пострадянському просторі докорінно модифікованою виявилась і система соціального оцінювання, в основі функціонування якої – «уявлення про норму». Втрата соціумом можливості спонукати своїх членів до певної поведінки та загалом регулювати її, знецінення традицій, цінностей, норм, правил нівелювали психологічну межу між «недозволеним» і «дозволеним»; ці модальності почали перетинатись із легкістю, безсоромно, і до того ж безкарно. Мало того, якщо нові цілі формувалися протягом певного періоду (хоча й незначного в історичному сенсі), то трансформація нормативної системи відбувалася, на наш погляд, швидше, у режимі раптових змін, – унаслідок зміни законодавств.

Одним із потужних важелів спонукання й регулювання поведінки і, тим самим, підтримання порядку соціальності є система винагород і покарань. Її елементи можуть бути економічного, юридичного, політичного, морального та іншого характеру. Крім того, може йтися про фактуальні (офіційні) або символічні форми винагородження та покарання: на наш погляд, і ті, й інші задають порядок соціальності скоординовано, хоча, мабуть, офіційні винагороди, як і покарання, мають більшу потужність як регулятиви соціально схвалюваної поведінки.

Згадана система не функціонує ізольовано: вона підтримується ідеологічними дискурсами. Так, з метою пропаганди комуністичної ідеології та цінностей соціалістичного способу життя видавалося багато книг про Героїв Радянського Союзу, Героїв Соціалістичної праці, кавалерів бойових і трудових орденів на місцевому, союзно-республіканському і союзному рівнях (наприклад, серія художніх біографій «Життя відомих людей») – тобто «про нагороджених».

Отже, ця система забезпечує в тій чи тій формі впорядкування реальності, створює спільні орієнтири для

прояву соціальної активності, калібруючи її в такий спосіб, що вона стає спроможною створити впорядковану за принципом «добре-погано» цілісну картину світу. Мало того, вона виявляється певним інваріантом у диференційованому, але порівняно стабільному суспільстві. (Особливо якщо взяти до уваги те, що ніколи не існувало гомогенного суспільства: навіть попри ідеологічні завіряння, що в СРСР ліквідовано підстави для соціальної нерівності, у ньому продовжували існувати різні прошарки (національні, майнові, освітні), які користувалися до певної міри відмінними між собою системами цілей-норм).

Зазначимо також, що на практику офіційних нагороджень може активно впливати політика держави. Наприклад, держава може нагороджувати частіше, щедріше, ширші кола осіб. Або, навпаки, рідше, менше, вужчі кола. Вона може ставати «нерозбірливою» в роздачі нагород, допускати неправильні нагородження (всупереч статутам орденів, положенням про медалі тощо) або, навпаки, дуже прискіпливо оцінювати кожну кандидатуру, подану на нагородження. Нарешті, політика держави може активно впливати на реформування нагородної системи: держава може засновувати нові нагороди, скасовувати або змінювати старі, вносити поправки до статутів чинних нагород тощо [5]. Але в будь-якому разі держава задає головний моральний орієнтир – героїзацію певних форм поведінки.

Під час проходження суспільства через аномію, на наш погляд, відбувається деформація усталеної системи винагород і покарань.

Для України, наприклад, перехід у реєстр «пострадянської країни» пов'язаний також зі знеціненням (або елімінацією) значної кількості колишніх грамот, дипломів, сертифікатів, медалей, орденів тощо та введенням нових. Проте таке введення виявилось (що, власне, й зрозуміло) «не забезпеченим» прикладами їхнього отримання й пошанування, а також наративами їхньої

оціненості, приміром, за допомогою такого інструменту, як згадані художні біографії. Крім того, обсяг витрачених зусиль, необхідний для їхнього отримання, різко зменшився, отримати нагороди стало порівняно легко внаслідок, по-перше, історичної потреби сконструювати нові наративи про нагороди і нагороджених, а також унаслідок тіньових ресурсів їхнього надання, як-то мобілізація соціальних знайомств або «монетаризованих» важелів. Останнє й призвело до того, що позитивне значення нагород зменшилося, але їхні носії претендують на отримання більшого обсягу соціальних ресурсів, ніж ті, хто цих нагород не має.

При аномії – унаслідок розмивання критеріїв винності – знецінюються й покарання. Так, декриміналізація окремих практик (приміром, «спекуляція») трансформувалась у «підприємницьку діяльність»), хоча й фіксує формально новий порядок соціальності, проте не скасовує для значної частини населення сенс, вироблений у просторі пострадянських конотацій. А отже, вона долучається до процесу нівелювання психологічної межі між «дозволенним» і «забороненим» і тим самим – до атестації «винності». Велика кількість тіньових практик і виправдовувальний наратив «Так сьогодні роблять усі» також працюють проти такого запобіжника, як можлива санкція за неналежну поведінку. Мало того, криміналізація суспільства, поєднана з масштабним униканням відповідальності навіть за серйозні порушення або злочини, розмила відчуття справедливості, що, своєю чергою, має негативні наслідки для системи моральних атестацій.

Отже, і для винагород, і для покарань спільним є те, що суспільство, проходячи через аномію, втрачає чіткі критерії їхнього винесення.

Але справа не лише в тому, що ця система маркує дії особи, визначаючи їхню координату в просторі «добре-погано». На наш погляд, існує інший, вагомий наслідок, а саме: згадана система соціальних регулятивів конструює

критерії успішності й престижності та, вбудовуючись у дію соціальних ліфтів, форматує новий порядок соціальності, який, своєю чергою, є закріпленням відносин владності/підвладності, а тим самим – визнанням статусності особи (тобто її високого або низького статусу). Ідеться про те, що особа, яка відповідає вимогам системи «винагород і покарань» отримує шанс піднятися «ліфтом» на верхівку ієрархії, в іншому випадку – ліфт спрацює у зворотному напрямі.

З огляду на теорію Р. Мертона, можна стверджувати, що високостатусність є культурно значущою метою, якої особа має досягти внаслідок суспільних прескрипцій, але можливість досягнення якої обмежується різноманітними соціальними ґратами. Зазначимо, що високий соціальний статус, своєю чергою, пов'язаний зі сукупністю привілеїв, можливостей, ширшого репертуару реагувань і, передусім, ухвалення рішень і реалізації владності, а також – з високою самооцінкою та відчуттям самоефективності. (Саме тому існує такий феномен, як уречевлена демонстраційна поведінка, тобто демонстрація оточенню уявлення про вищий, аніж насправді, соціальний статус через матеріальні атрибути класу «люкс»).

Соціальними конструктами, що визначають високостатусність, на наш погляд, і виступають уже згадувані успіх і престиж, які не можуть продукуватися відокремлено від системи винагород і покарань. Однак у період аномії – який пов'язується зі загостренням соціальної конкуренції – і успішність, і престижність можуть досягатися різними шляхами: аномія є простором варіативності і щодо цілей, і щодо засобів.

На наш погляд, сьогоденний «український кейс» успішності – саме внаслідок лабільності системи винагород і покарань – різниться і від європейського, і від радянського форматів. Так, західний формат успішності конструювався в умовах поступового, повільного й несуперечливого встановлення капіталістичних ринкових цінностей, де саме

персональна успішність виявилась органічно вписаною в систему як конкурентний виграш у комерціалізованому світі. Радянський формат, навпаки, артикулював успіх як дії на благо Батьківщини та майбутнього комуністичного суспільства. (Наскрізними зразками такого успіху, що вживлялись енкратичним дискурсом навіть через шкільні підручники, є «успіх» О. Стаханова або сестер Виноградових). Приватність як зміст успіху майже засуджувалась. Іншими словами, критерії, зміст і зразки успішності конструювались енкратичним ідеологічним дискурсом, а відповідно – успіх поставав деперсоніфікованим. Усі суспільні публічні арени – від підручників і наукової літератури до газет і розважальних програм – конструювали успіх у межах «принципу партійності» та «комуністичних ідеалів». «Український кейс», на наш погляд, не забезпечений достатньою мірою жодним із порядків соціальності: ані успіхом як конкурентним виграшем західного формату, ані успіхом як благом Батьківщини радянського формату. У дійсності, культурно санкціонованих практик досягнення успіху (які – умовно кажучи – «гарантують» його досягнення) не існують, що й породжує високу селективність у цій зоні, а отже – продукування великої кількості тіньових практик, підсилюючи, своєю чергою, аномійні процеси в суспільстві.

Ще одним конструктом, який також, на наш погляд, задає порядок соціальності, є престиж, який може бути інтерпретований як суспільна оцінка становища окремої особи (етнічної, професійної, релігійної групи тощо) в системі владно/підвладної ієрархії. Різні соціальні позиції наділяються різним соціальним престижем, що й визначає їхню соціальну привабливість. На основі оцінювання престижності відбувається, наприклад, вибір професії, міста проживання, місця роботи, навчального закладу, навіть придбання речі. Тому престиж, як і успіх, виявляється інструментом конструювання порядку соціальності, символічно закріплюючи поляризацію суспільства, взаємні

оцінки, домагання й очікування соціальних груп, стаючи механізмом «консервування» наявних ставлень і відносин.

За своєю природою престиж, з одного боку, є інтегральною оцінкою, що синтезує цінності, приписувані суспільством, з другого – виступає способом моральної винагороди як суспільного визнання, авторитету, уваги, а також наявності привілеїв, якими може користуватись особа (група або соціальний інститут). Можна вести розмову про формальні, напівформальні і неформальні практики конструювання престижу, які, проте, однаково включені у виробництво порядку соціальності. Так, формальні практики прив'язані до офіційно закріплених ієрархій, напівформальні – ураховують вищезгадану ієрархію, проте не прив'язуються жорстко до її критеріїв, нарешті, неформальні діють у межах безпосередніх оцінок, які надає первинна група. (Наприклад, старостат продукує «престижність» у межах формальної практики, а лідерство – у межах неформальної).

Зазначимо, що інтерпретація престижу як елементу, що конструює порядок соціальності, уможлиблюється через те, що основою першого є процеси виробництва, розподілу і споживання особливої «мети»: суспільного визнання значущості тієї чи іншої особи (групи чи інституту). Наділяючи соціальним престижем різні елементи суспільної системи, або навпаки, позбавляючи їх престижу, суспільство не тільки здійснює пряму оцінку значущості зазначених елементів, а й надає їм належну соціальну «вагу» в очах громадської думки, формує позитивне або негативне ставлення до них. Конструюючи ті чи інші речі, посади, групи, інститути як престижні, суспільство отримує можливість, керуючи мотивацією поведінки, підтримувати або зміцнювати порядок соціальності, зокрема систему закріплюваної ним ієрархічності.

Принагідно зазначимо, що «український кейс» престижності має ті ж тенденції конструювання, що й успіх. Знецінення радянського формату престижності

можна спостерігати, зокрема, у трансформації позицій певних професій на ринку праці: «вчитель» або «лікар» віднедавна – «бюджетники». «Найвищим соціальним престижем у радянський час користувалася так звана партійна номенклатура. Крім цього, позиціонувався високий символічний капітал інтелігенції, зокрема, вчених. ...Тому й соціальний престиж виступав насамперед як престиж класу. Престижним було належати до робітничого класу чи бути представником інтелігенції, з кола престижності випали та зникли як такі приватні підприємці» [6, с. 76]. Нині престижними стають ті соціальні позиції, які забезпечують не просто швидке, а надшвидке збагачення, тоді як престижність «сумлінної праці» значно зменшилась. Варто поглянути на палітурки й сторінки сучасних журналів: там немає образів «людини, що працює», натомість – пропонуються зразки чоловічого та жіночого гламуру.

Однак і західний формат вироблення престижу в «українському кейсі» теж поки що не має адекватних практик. Так, наприклад, світові тренди споживання в сучасному просторі переломилися через специфіку трансформації соціальної структури й суспільної свідомості, призвівши до того, що придбання матеріальних благ почало посідати провідне місце. Тим самим матеріальні блага й цінності, які в західній культурі поєднуються з ідеологією лібералізму й високою правосвідомістю, у пострадянському просторі вирвані з культурно-цивілізаційного контексту [7]. Інший аргумент полягає в тому, що дотепер практики соціальної відповідальності бізнесу, екологічного волонтерства, донаторства не сконструйовані як престижні для українського суспільства.

Отже, ми спостерігаємо ситуацію, коли: 1) високостатусність, пов'язана з успішністю та престижністю, для особи розширює коло її соціальних об'єктів, її особистих і соціальних можливостей, її контактів,

що виводять безпосередні комунікації в інший владний реєстр; 2) успішність і престижність функціонують як істотні конструкти порядку соціальності; 3) практики досягнення згаданих конструктів різняться у своєму діапазоні від «повністю схвалюваних суспільством» до «майже заборонених». Тим самим особі (групі) надається «карт бланш» у виборі способів досягнення високостатусності, успішності, престижності. І те, якими ресурсами і в якій мірі скористається особа (група), позначається на її репутації.

Погоджуємось із тим, що репутацію можна визначити як соціальну репрезентацію, що поділяється більшістю й має тимчасовий і локальний характер, асоціюється з певним ім'ям і ґрунтується на більш-менш впливових і більш-менш формалізованих соціальних оцінках [1, с. 133]. Отже, у підсумку – це найзагальніша ідентифікація особи з боку суспільства як такої, що відповідає (не відповідає) цілям і цінностям певної соціальної групи, її пріоритетам, ідеалам та ідеології. Але вона не є відображенням – дзеркалом – характеристик особи, радше є продуктом соціальних та історичних процесів, отже – вона є соціальною конструкцією.

І оскільки в суспільстві, що проходить через аномію, як було показано, система винагород і покарань є невизначеною, критерії успіху та престижу теж виявляються хиткими і ненадійними, а репертуар застосовуваних практик нівелює психологічні межі між «дозволеним» і «забороненим», то й репутація особи виявляється конструйованою відповідно до цих аномійних особливостей. У цьому сенсі репутація постає як траєкторія індивідуального проходження через вимоги соціальних норм, як траєкторія індивідуальних виборів. І якщо говорити про репутації високостатусних осіб, то в умовах аномії такі репутації здебільшого виявляються «подвійно конструйованими»: енкратичні дискурси подають ідеологічно бажані образи, тоді як акратичні – створюють

«той дим, якого не буває без вогню». В умовах же стабільного порядку соціальності ставлення до репутації особи – та пов'язаних із нею успішності та престижності – є критичнішим і виваженішим, оскільки морально-етичні атестації, ґрунтовані на чіткому уявленні про допустимість репертуару цілей і репертуару способів їхнього досягнення, виявляються генералізованими на всі спільноти.

Висновки. Соціальними чинниками виникнення аномії є суперечливість і дискретність суспільного розвитку в умовах постійних змін, що результує в різницю між інтересами окремих осіб і соціальних груп, соціальних спільностей і суспільства загалом. Розбіжності в інтересах (цілях/потребах) спричинюють розмивання критеріїв «дозволеного-недозволеного» щодо засобів їхнього задоволення, оскільки кожен зі згаданих агентів пропонує власні змісти для конструктів, які конфігурують порядок соціальності.

По суті, зниження ступеня інтегрованості суспільства породжує окремі локальні нормативні системи, як починають генерувати різні форми аксіологічного та морального релятивізму. Особливістю проходження через аномію пострадянськими суспільствами є те, що конструювання порядку соціальності відбувається тут за принципом маятника, гойдаючись між дисциплінарним («колишнім») і ліберально-демократичним («майбутнім») реєстрами (наприклад, в «українському кейсі» між радянським і євро-західним), а змістом цих розгойдувань постає селекція соціальних практик, які спроможні забезпечити встановлення систематичного виробництва ієрархії владності/підвладності та їхніх символізацій у конкретному соціокультурному середовищі.

Для особистості це позначається на необхідності формулювання власних критеріїв успішності та престижності, які надалі включають її в процес використання соціальних ліфтів. Своєю чергою, це означає, що аномія надає особистості певний ступінь свободи, адже

репертуар можливих особистих виборів цілей і способів дій різко розширюється. Насправді, аномія в особистісному вимірі проявляє себе досить суперечливо: з одного боку, вона ускладнює процеси координації з порядком соціальності, який перебуває в стані свого хитання, а з другого – тіньові практики постають як можливість ефектного сходження до успіху й престижу.

Проте загальним контуром постає відмова від тривалих життєвих планів, ціннісний і моральний релятивізм, небажання думати про наслідки власних дій, ризикові репутації та «перервні» автонаративи досягнення успіху й престижу. І якщо суспільство має запас часу на селекцію, експериментування та реконструкцію стабільності, то життя окремої особистості виявляється менш резервним у цьому сенсі.

Література

1. Chauvin P.-M. La sociologie des réputations. Une définition et cinq questions. Communications. – 2013. – № 93. – P. 131—145.
2. Murphy D., The Maximizer: Clarifying Merton's theories of anomie and strain/ D.Murphy, M.Robinson // Theoretical Criminology. – 2008. – №12(4). – С. 501– 521.
3. Кара-Мурза Г.С. Аномия в России: причины и проявления // Доклады Центра проблемного анализа и государственно-управлеческого проектирования; вып. 4. – М.: Научный эксперт, 2013. – 56 с.
4. Кравченко С. А. «Нормальная аномия»: контуры концепции // Социологические исследования. – 2014. – № 8. – С. 3–10
5. Малинкин А.Н. Награда как социальный феномен. Введение в социологию наградного дела. – Спб.: Центр гуманитарных инициатив, 2013, – 324 с.
6. Марченко А.М Соціальний престиж суб'єктів влади в українському суспільстві // Вісник Львівського університету; вип. 3. Сер. «Соціологія». – 2009. – С. 75–83.

7. Храпов С. Трансформация сознания постсоветского российского общества в контексте социально-экономической динамики потребления // Власть. – 2010. – №2. – С. 56–57.

References

1. Chauvin, P.–M. (2013). La sociologie des réputations. Une définition et cinq questions. In: Communications, 93, 131—145.(fr)
2. Murphy D.(2008) The Maximizer: Clarifying Merton's theories of anomie and strain. In: Theoretical Criminology, 12(4), 501-521.
3. Kara-Murza, G.S. (2013) Anomiya v Rossii: prichiny i proyavleniya [Anomie in Russia: causes and manifestations]. In: Doklady centra problemnogo analiza i gosudarstvenno-upravlecheskogo proektirovaniya [Reports of the Center for Problem Analysis and State-Management Design]. Moscow, Nauchnyj ekspert (rus).
4. Kravchenko, S. A. (2014) «Normalnaya anomiya»: kontury koncepcii ["Normal anomie": contours of the concept]/ In: Sociologicheskie issledovaniya [Sociological Research], 8, 3-10 (rus).
5. Malinkin, A.N. (2013) Nagrada kak socialnyj fenomen. Vvedenie v sociologiyu nagradnogo dela [Reward as a social phenomenon. Introduction to the sociology of the award-winning case]. StPbg, Humanitarian Initiatives Center (rus).
6. Marchenko, A.M (2009) Socialnij prestizh subektiv vladi v ukraïnskomu suspilstvi [Social prestige of the subjects of power in the Ukrainian society]. In: Visnik lvivskogo universitetu [Visnyk of Lviv University.], 3, 75–83 (ukr).
7. Храпов, S. (2010) Transformaciya soznaniya postsovetskogo rossijskogo obshhestva v kontekste socialno-ekonomicheskoy dinamiki potrebleniya [Transformation of the consciousness of the post-Soviet Russian society in the context of the socio-economic dynamics of consumption]. In: Vlast [Power], 2, 56–57.